

A VASÁR NAP
CIKKEI

TÁNCICS MIHÁLY:

A sötétség rabjának szenvedése
és nyomorúsága 21

KEMÉNY ISTVÁN:

Charles Lamb, London szerel-
mese és a Shakespeare-mesék 22

ZILAHY LAJOS:

Új tizparancsolat a mai húszéve-
seknek 23

THOMAS GARRIGUE MASARYK:

A modern öngyilkosság 23

JUHÁSZ ANDOR:

Goethe utolsó leszármazottja, aki
császárvadász főhadnagyból lett
béres 24

SEBESTYÉN EDE:

Attila hún király, mint tíz nagy
opera hőse 25

FALUDY GYÖRGY verse:

Az életem —, utána pont 26

ANDERSEN GYÖRGY:

Páneurópai trükkfilmek és egyéb
hírek a Szajna partjáról 27

KERÉKY ANNA MÁRIA:

Egy férfi, aki nem akar (Regény-
részlet) 27

KASTNER JENŐ egyetemi tanár:

Pázmány Péter nyolc éve a gráci
egyetem katedráján 28WALTER WHITE néger költő elbe-
szélése:

A kova tüzet fog 29

RELLE PÁL:

Gondolatok az életről, világról,
emberekről; Eisler Mihály Jó-
zsef új könyve 29

KERTÉSZ ERZSÉBET elbeszélése:

Két orvosi vizit 30

ANNA főhercegnő:

A család problémája 1935-ben 31

FÜLÖP MARGIT:

Kávé, tea és egyéb italok 32

P. VÁGÓ ZSÓFIA:

Rajzok a divatról 32

Ötven éve halt meg Táncsics Mihály,
az első magyar szocialista

„A sötétség rabjának” szenvedése és nyomorúsága

Táncsics Mihály úgy él mindnyájunk képzeletében, ahogyan a középiskolai tanulmányok során, mint futó képet elének vetítették: a negyvennyolcas forradalom március 15.-én diadalittas tömeg vállán vonul végig a városban a hős mártír. Többet alig tudunk róla, pedig nem érdektelen figura kulturális és lélektani szempontból sem ez az ember, aki ötven esztendeje pihen a Kerepesi temetőben.

Furcsa szerzet volt Stancsics Mihály, ahogy eredetileg hívták a nép-apostolt. Törhetetlen lelkesedése, roppant akaratereje, hősies mártírsága ellenére is van a lényében valami groteszk. Egy elrajzolt — nem vérengző — Marat és egy Don Kihote-epigon figurájából levődik össze a késői szemlélő számára.

A libapásztor utja
a betű birodalmáig

Nagyon szegény jobbágy-ember fia volt Stancsics Mihály. Négyesztendőskorában árvaságra jutott és ettől kezdve a száraz kenyérrel is a maga erejéből kellett megszereznie. Libapásztorának szegődötték szülőfalujában, a Veszprém-megyei Ácsteszéren. Így tengődik, rongyosan, éhezve tízéves koráig. Közben eljárt az iskolába, de még a betűvetést meg az olvasást is alig-alig tanulhatja meg, mert a tanítómasternek egyéb kedvtelése van, mint a gyermekek oktatása. Hétszámra vadászni járogat, vagy a barátaival mulatozik és a felesége foglalkozik helyette a neveléssel. Az asszony azonban maga se nagyon ért a tudományokhoz és inkább a ház körül foglalkoztatja a gyerekeket, mintsem hogy tanítaná őket.

Ahogy egy kicsit felcseperedik a kis Misi, aki közben libapásztorból kanásszá avanzsált, beáll szolgaleánynek és néhány esztendőn át az istálló körül zajlik le az élete. Aztán össze-

szólalkozik egy nagyobb legénnyel és kiteszik a szűret. Szerencsére nyár van és így hamarosan foglalkozáshoz jut, mint kukoricacsász. Ősszel aztán beáll takácsinasnak. A műhelyben, a tudálos iparos-környezetben ébred fel a lelkében a betű utáni vágy. Minden áron tanulni szeretne a kis inasgyerek, aki időközben azt a keveset is elfelejtette már, amit a falusi tanító feleségétől megtanult. Mihelyt felszabadul és mint takács-segéd több idővel rendelkezik, éjszakánként a maga erejéből írni-olvasni tanul. Minden vágya az, hogy tovább művelje magát, de „ismerős és pártfogó nélkül tévelyeg” a világban és így keserves küzdelem árán jut csak előre. Végre tizenkilenc éves korában mégis felveszik a budai preparandiába. Ez az első eredmény életében, amit makacsul kitartó akaratának és lelkesedésének köszönhet.

Most már tanulhat, de az a baj, hogy a betű csak a szellemet táplálja és a test is követeli jogait. *Egy hétre egy huszasos kenyeret vásárol magának, ez az egész tápláléka, miatt Pesten iskolába jár.* A kenyérré meg az egyebekre való úgy keresi meg, hogy szabad óráiban fát vág a pesti polgárok számára. Később Kállay Istvánék segítézik, mert az elemista Kállay Bénéval korrepetálgat.

Még mindig tovább akar tanulni — főleg a latin nyelvet szeretné bírni — és beiratkozik a kecskeméti gimnáziumba. De itt nincs sokáig maradása, mert az egyik tanár állandóan „kend”-nek szólítja és önérzete ezt nem képes elviselni. Nemcsak magának, hanem a fajtájának a lenézését látja ebben a megszólitásban. Otthagynja hát Kecskemét városát és Nyírára megy, azzal a melléccélal, hogy közben tótul is megtanul majd. Egy év múlva visszakérül Pestre, itt folytatja fantasztikus nyomorgását és megkezdí irodalmi működését.

A „népíró” harcai

A nagytekintélyű szerkesztők és kiadók, akikhez minduntalan bekopogtat a kopott ruhájú, izgatott beszédű Stancsics Mihály, meglehetősen félvállról kezelik szegényt és bizony afféle kelekótya hebrencsnek tartják, világmegváltó szándékaival nem sokat törődnek és cikkeiket nehezen közlik. De ez nem veszi el a kedvét, fáradhatatlanul körmőli tele az árkusokat és lelkesen harcol a toll fegyverével szemlalmi ellen. 1831-ben nagy tiszesség éri, mert pályadíjat nyer a magyar nyelvéről írott munkájával. Ezután jobban megbecsülik, de nagy termékenysége miatt „a magyar írók legmohóbbikának” csúfolják.

Életének következő állomása Erdély, ahol legnyugodtabb éveit tölti — az egyetlen időszak az életében, amikor gond nélkül él — mint Teleki Sándor gróf nevelője. Közben egyre-másra gyártja filológiai és kritikai értekezéseit, röpiratait az elnémetesedés ellen, az osztálykülönbség ellen, a földművés munkásság érdekében és egyuttal tankönyveket ír. Többek között egy magyar-német társalgási könyvet is összeeszkábál, amiből utóbb nagy baj származik. A könyv ugyanis meglehetősen terjed, — állítólag a Palatinus gyermekei is ebből tanulnak magyarul — mignem egy szép napon feljelentés megy a hatóságokhoz, amelyben felháborodva közlik, hogy a társalgási könyvben ilyen lázító mondat szerepel, hogy „minden ember

egyenlő”. A szegény cenzort, aki a könyvet engedélyezte, felmentik állásától és a szerzőnek ez alkalommal először gyűlik meg a baja a magas hatóságokkal. Szerencsére ép bölrel megusza a bajt, — alkalmasint a Telekiek protekciója révén.

Erdélyben írja meg „Pazardi” című filozofia gúnyregényét, amelyet „a sokat és méltánytalanul üldözött zsidó nemzetnek” ajánl. Ezt a könyvét is elkobozzák, mint ahogy ez a sors érte alkotásainak nagyrésztét.

Következő műve, az erkölcsi tanításokat tartalmazó „Fényképek” már Pesten és Kolozsvárott is megjelenik és kivételesen megmenekül az elkobzástól, éppenúgy, mint az „Alkalmi köszöntések”, amelyet alkalmasint kizárólag pénzszerzés céljából írt volt.

Ezidőtájt már Pesten tartózkodik, ahol egy kis kört szervez maga köré és ebben agítál eszméi mellett a demokrata tanok apostola. Tanításai bámulatos gyorsan átszivárognak a nép közé, ahol termő talpra találnak. A felettes hatóságok persze rossz szemmel nézik ezt az apostolkodást és Stancsics úr neve a felforgatók között szerepel a feketelistán.

A reformátor hittételei

Egy idő múlva már nem találja kielégítőnek a szóbeli agitációt és akkor, 1842-ben,

megindítja a „Népkönyv”-sorozatát, amelyben a munkásság és a parasztság számára ír népszerű „felvilágosításokat”. Ő maga katekizmusnak mondja írását. Népies stílusban, — enyhe káromkodásokkal fűszerezve — mondja el véleményeit és tanácsait, rámutat a hibákra és megoldási lehetőségekre, — teszi pedig mindezt a naivitás és bölcsesség furcsa keveredésével, de mindenkor lelkesen és meggyőződéstől fűtöten.

Többek között felháborodva írja: „*ügylátszik Bécsben egynehány ember csak úgy alkudozik fölöttünk, mintha mi csupán marhák volnánk*”, — de csak a bécsi kamarillát szidja, a király személyét megvédi: „*ügylátszik felséges királyunk nem tud erről semmit, mert ő hosszabb idő óta minden igaz magyarnak sajnálkozására beteg, legalább rossz egészségben sínylődik: de a ki Istene van, azon urak rosszul számítanak!*”

Tanításai nagyon reális alapon nyugszanak és a realitást állandóan hangsúlyozza, például ilyenképpen: „*Miként üdvözüljön majd a lélek akár magánosan, akár a testtel együtt a másvilágon, arról sokféle katekizmust írtak: de hogy miképpen boldoguljon az ember ezen a világon egyszerűen mind, azzal keveset törődtek a tanítók, pedig ebben már bennvagyunk, következetesen igyekednünk kellene itt is boldogulni.*”
Én tehát evégből írtam e kis katekizmust.”
Majd így buzdítja híveit: „*Ne gondoljátok, hogy csupán azért, mivel itt e földön boldogultatok, a másvilági üdvösséget el nem nyerhetitek! Hiszen ha csak úgy lehetne mennjországba jutni, hogy itt elsanyargassa magát az ember, koplaljon, éhezze, fázzék, szóval nyomorogjon: akkor lelkitanítóitoknak, a plébánosoknak, apátságoknak és püspököknek is magukat sanyargatniok kellene . . . pedig koplalnak-e, észrevehetnék ezt rajtok?”*

Nemcsoda, ha az ilyen beszéd ingerelte a klerust és más beszédei egyéb magasabb tényezőket. Érdekes, hogy a reformátor, aki kétségtelenül önzetlenül harcolt az alsóbb néposztályok nivójának emelkedéséért, önkéntelen reklámot csinál az egyik akkori napilapnak (Pesti Hirlap), amikor lekérte köti az embereknek, hogy minden falu legalább egy példányban járassa az ujságot. Sokat hadakozik Népkönyvében a cenzura ellen és hosszas magyarázat után ismételtlen leszögezi, hogy: „*nincs biztosabb, sikeresebb mód a rossznak kiirtására, mintha tüstént megtámadhatni minden gazságot, ha nyilvánosságra hozatik minden becstelen és gonosz tett*”.

A vallástanítást is revízió alá veszi, hangsúlyozza, hogy a legfontosabb tanítás, ami benne van a Szentírásban, a „toldalékok”, amiket Jézus nem tanított, csak másodrendűek, „mert ha Jézus és az apostolok szükségesnek tartották volna, ők is prédikálhatták volna és a Szentírásba is betették volna”. Kilenc pontban foglalja össze azokat a tételeket, amelyek nincsenek benne a Szentírásban. Azt mondja, nincs benne a Szentírásban, hogy „vallásunk rómainak neveztessek”, hogy „pápnak kell lenni, de sőt még papokról sem szólt Jézus”, hogy bármely nemzetnek a római pápától kell függnie, nincs benne a Szentírásban, hogy „nagy méltóságú kardinálisok, gazdag érse-